

SHAFTOLINING “FANTAZIYA” NAVI VA UNING MORFO-BIOLOGIYASI (FARG'ONA VILOYATI SHAROITIDA)

Yuldasheva Guzal Qaxxor qizi

Akademik M.Mirzayev nomli Bog'dorchilik, uzumchilik va vinochilik ilmiy-tadqiqot instituti tadqiqotchisi

ORCID ID: 0009-0003-9651-9594

Annotatsiya. Ushbu maqolada shaftolining nektarinlar naviga kiruvchi, Amerika seleksionerlari tarafidan yaratilgan Fantaziya navi va uning morfo-biologik xususiyatlari haqida so'z boradi. Hozirgi kunda dunyoning ko'plab mamlakatlarida ekib, ko'paytirilayotgan ushbu navning morfologik va biologik xususiyatlari, o'sish va rivojlanish dinamikasi, iqlim omillariga munosabati hamda O'zbekiston sharoitida adaptatsiya imkoniyatlari ilmiy asosda tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: Fantaziya navi, morfo-biologik xususiyatlari, fenologik ko'rsatkichlar, hosildorlik, chidamlilik.

Аннотация. В данной статье рассматривается сорт персика группы нектаринов — Фантазия, созданный американскими селекционерами, а также его морфо-биологические особенности. Морфологические и биологические особенности данного сорта, который в настоящее время выращивается и размножается во многих странах мира, а также динамика его роста и развития, отношение к климатическим факторам и возможности адаптации в условиях Узбекистана анализируются на научной основе.

Ключевые слова: сорта Фантазия, морфо-биологические особенности, фенологические показатели, урожайность, устойчивость.

Abstract. This article presents the Fantasia variety, which belongs to the nectarine group of peaches, developed by American breeders, and its morpho-biological characteristics. The morphological and biological characteristics of this variety, which is currently cultivated and propagated in many countries of the world, as well as its growth and development dynamics, response to climatic factors, and adaptation potential under the conditions of Uzbekistan are analyzed on a scientific basis.

Keywords: Fantasia variety, morpho-biological characteristics, phenological indicators, yield, resistance.

Kirish. So'nggi yillarda mamlakatimizda qishloq xo'jaligi tarmog'ini modernizatsiya qilish, agrotexnologiyalarni yangilash va bozor mexanizmlarini joriy etish bo'yicha keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Jumladan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 30-sentabrdagi PF-151-sonli “Respublikada agrosanoat soha-siga yangi bozor mexanizmlarini joriy etish hamda sanoatlashgan bog' va tokzorlarni barpo etishning qo'shimcha chora-tadbirlari to'g'risida”gi Farmoni agrar sohada yangi bosqichni boshlab berdi. Albatta, ushbu farmonda belgilab o'tilgan bir qator vazifa va tushunchalar agrar sohaning rivojiga o'zining samarali hissasini qo'shib kelmoqda.

Bu hujjatda qishloq xo'jaligini modernizatsiya qilish, yuqori hosildor navlarni yaratish, eksportbop meva mahsulotlarini yetishtirish va ularni chuqur qayta ishlashni rivojlantirish asosiy yo'nalishlar sifatida belgilangan. Shu sababli, intensiv bog'dorchilik tizimlarida biologik jihatdan barqaror, iqlim sharoitiga moslashgan, yuqori sifatli meva beruvchi hosildor navlarni o'rganish bugungi kunning dolzarb ilmiy vazifasidir.

Yuqoridagi talab va vazifalardan kelib chiqib, shaftolining nektarinlar guruhiga kiruvchi Fantaziya navi o'zining foydali xo'jalik belgilari, morfologik va biologik jihatdan barqaror xususiyatlari bilan e'tiborga loyiq hisoblanadi. U dastlab AQShning Kaliforniya shtatida duragaylash yo'li bilan yaratilgan nav bo'lib, o'rta kechpishar nektarin navi sifatida dunyoning ko'plab mamlakatlarida ekiladi.

Ushbu tajribada Fantaziya navining morfologik va biologik xususiyatlari, o'sish va rivojlanish dinamikasi, iqlim omillariga munosabati hamda O'zbekiston sharoitida adaptatsiya imkoniyatlari ilmiy asosda tahlil qilinadi.

Tadqiqot 2022–2024-yillar mobaynida Farg'ona viloyati sharoitida olib borilgan. Tajriba maydoni GF-677 payvandtagiya

o'stirilgan shaftolining turli navlaridan iborat kolleksion bog' hamda fermer xo'jalilaridagi daraxtlardan tashkil topgan.

Materiallar va uslublar. Tajriba olib borishda quyidagi uslublardan foydalanildi:

O'sish va rivojlanishining morfo-biologik xususiyatlarini tadqiq qilish – kurtaklarning bo'rtishi, gullash, Mevalarning shakllanishi, pishish bosqichlari, bir yillik novdalarining uzunligi, tana aylanasi, tana ko'ndalang kesim yuzasi, shox-shabba proyeksiyasi va boshqa biometrik ko'rsatkichlari aniqlanib, X.Bo'riyev, E.N.Sedov, T.P.Ogoltsova Y.B.Ryabushkin kabi olimlar tavsiya etgan metodikalar asosida olib borildi.

Biokimyoviy tahlillar – shaftoli mevalari tarkibidagi quruq moddalar miqdori refraktometr (Kriventsov uslubi), shakar miqdori – Bertran usuli, titrlangan kislotalar – NaOH eritmasi bilan titrlash yo'li bilan aniqlash metodikalarga tayangan holda qayd etildi.

Farg'ona viloyatining iqlim ma'lumotlari - “O'zgidromet”ning Farg'ona viloyati meteorologik stansiyasi ma'lumotlari asosida tahlil qilindi.

Natijalar va munozara. Tadqiqot olib borilgan yillarida Fantaziya navi kurtaklarining bo'rtishi 26-fevral dan 5-martga qadar davom etib, gullash davri esa mart oyining oxirgi dekadasi kuzatildi. Mevalarning shakllanishi aprel oyi boshlaridan iyul yakunlarigacha davom etdi. Mevalar iyulning uchinchi o'n kunligidan boshlab, avgust oralariga qadar to'liq pishgan holga keldi. Pishish davrining davomiyligiga ko'ra bu nav kechpishar toifaga kirishini ko'rsatadi.

Fantaziya daraxti o'rta bo'yli, ba'zan kuchli o'suvchi 1,7-2,0 metr, baquvvat shox-shabbali, bo'g'in orasi kurtaklari o'rta-qisqa. Gullari yirik, och pushti rangda, barglari yirik bo'lib, barg plastinkasi cho'zilgan ellips shaklida, uchi o'tkir, qirrası tishsimon. Hosildorligi yuqori, o'ziga xos ko'rinishga ega bo'lgan, mevalari

yumaloq shaklda, chok qismidan biroz siqilgan, tuksiz, rangi to‘q qizil yoki qizg‘ish-sariq rangli, ba‘zan chiziqli, sarg‘ish etli, go‘shlari zich, suvli, shirin va nordon ta‘mga ega (4,0 ball), xushbo‘y hidli, umumiy qand miqdori baland. Mevasining o‘rtacha vazni – 150 g, diametri esa 58-63 mm. Mazkur nav Amerika seleksionerlari tarafidan yaratilgan. Mevasining shirin-nordon ta‘mga ega ekanligi tarkibidagi shakarning kislotaga nisbatan yuqoriligi, ya‘ni 15:1 nisbatda ekanligiga bog‘liq. Umuman olganda, bu navning mevasining ta‘m sifati yuqori. Shu bilan bir qatorda eksportbop nav.

Shaftolining Fantaziya navi erta hosildorlik xususiyatiga ega — ya‘ni, 3-yildan boshlab meva bera boshlaydi. Bir tup daraxtdan o‘rtacha 20 kg va ayrim tuproq-iqlim sharoitlarida bundan yuqori hosil olinadi. Hosildorlik yillar o‘tishi bilan barqarorlashadi. Daraxtlar issiq haroratga va qisqa muddatli qurg‘oqchilikka chidamli, ammo kech bahorgi sovuqlarga

o‘rtacha darajada sezgir.

Kasalliklarga chidamliligi o‘rta darajada: moniliozga nisbatan o‘rtacha, klyasterosporioz, barg bujmalog‘i va un shudring kasalliklariga nisbatan bardoshli. Zararkunandalardan himoyalashda esa agroteknik tadbirlar bilan birgalikda, biologik preparatlar qo‘llanganda yuqori samaradorlik kuzatiladi.

Xulosa. Fantaziya nektarin navi o‘zining barcha belgilari, jumladan, morfo-biologik, xo‘jalik va organoleptik xususiyatlari bilan yurtimizning markaziy iqlim sharoitida istiqbolli navlardan biri hisoblanadi.

Mazkur navni ayniqsa yarim pakana intensiv bog‘larda yetishtirish, sug‘orish me‘yori va oziqlantirish tizimini yanada ilmiy asoslash, shuningdek meva sifatining biokimyoviy ko‘rsatkichlarini chuqur o‘rganish hamda tizimli agroteknikani o‘z vaqtida, samarali qo‘llash istiqboldagi ilmiy tadqiqotlar uchun dolzarb yo‘nalishlardan biri hisoblanadi.

ADABIYOTLAR:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 30-sentabrdagi “Respublikada agrosanoat sohasiga yangi bozor mexanizmlarini joriy etish hamda sanoatlashgan bog‘ va tokzorlarni barpo qilishning qo‘shimcha chora-tadbirlari to‘g‘risida” gi PF-151-son Farmoni.
2. X. Bo‘riyev., Yenileev N.Sh. va boshqalar. Mevali va rezavor mevali o‘simliklar bilan tajribalar o‘tkazishda hisoblar va fenologik kuzatuvlar metodikasi. – T., 2014.
3. Кривенцов, И.В. Методика исследования плодовых культур. – Москва: Колос, 1973.
4. Layne, D.R. (2013). The Peach: Botany, Production and Uses. CABI Publishing.